

**ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ТА ВНУТРІШНЬОГО
КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З ПОСТАЧАЛЬНИКАМИ І
ПІДРЯДНИКАМИ**

О.П. Дяченко, І.Д. Михайлова

Одеський державний аграрний університет, м. Одеса

***Анотація.** Стаття присвячена узагальненню практичних аспектів організації обліку і внутрішнього контролю за розрахунками з постачальниками та підрядниками на підприємстві. Систематизовано заходи здійснення внутрішнього контролю за своєчасністю і повнотою проведення розрахунків з постачальниками та підрядниками, дотримання діючих правил розрахунків. Запропоновано додаткові рахунки для обліку та форму аналітичної таблиці для внутрішнього контролю торгівельної кредиторської заборгованості. Також визначені заходи, що дозволять здійснювати повноцінний аналіз сум кредиторської заборгованості, її складу, структури та оборотності.*

***Ключові слова:** розрахункові операції, постачальники та підрядники, зобов'язання, кредиторська заборгованість, податковий кредит з ПДВ, інвентаризація, внутрішній контроль.*

Вступ. У процесі господарської діяльності будь-яке підприємство із метою забезпечення свого функціонування купує матеріальні цінності, оплачує виконані роботи і надані послуги. Одним з наслідків відображення в обліку таких господарських операцій є виникнення зобов'язань перед постачальниками та підрядниками. Частина цієї заборгованості в процесі фінансово – господарської діяльності неминуха і повинна знаходитися в рамках припустимих значень. У випадках досягнення розмірів кредиторської заборгованості достатньо великих значень, відбувається збільшення термінів

розрахунків між споживачами продукції і їх виробниками, зниження платоспроможності останніх, і як наслідок – порушення фінансової й розрахункової дисциплін. Тому правильне, ефективне та своєчасне проведення розрахунків з постачальниками та підрядниками на основі достовірної обліково-аналітичної інформації, її використання для здійснення ефективного внутрішнього контролю набуває великого значення та обумовлює необхідність постійного вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень свідчить, що проблеми організації, контролю та оптимізації обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками, а також їх достовірного відображення у фінансовій звітності висвітлено у працях багатьох науковців. Серед вітчизняних вчених проблемні аспекти стосовно обліку і контролю розрахунків з постачальниками та підрядниками досліджували Л.М. Братчук, Ф.Ф. Бутинець, Г.В. Власюк, С.Ф. Голов, О.Є. Гудзь, В.М. Добровський, М.Ф. Огійчук, О.М. Петрук, Л.К. Сук, П.Я. Хомин, Е.Ф. Югас та інші. Численні дослідження даного питання свідчать про актуальність цієї проблеми в даний час.

Проте і надалі залишаються питання, що потребують подальшого дослідження: визначення економічної сутності зобов'язань перед постачальниками та підрядниками, порядок їх відображення в обліку й звітності з врахуванням вимог міжнародних стандартів фінансової звітності та аудиту, забезпечення беззаперечної якості та прозорості облікової інформації щодо розрахункових операцій тощо. Багато теоретичних положень, які стосуються трактування розрахунків, заборгованості та зобов'язань є дискусійними, а їхня організація, оцінка та методика обліку потребують удосконалення. На сучасному етапі особливого значення набувають питання використання облікової інформації для організації своєчасного та ефективного внутрішнього контролю за своєчасністю, повнотою та достовірністю проведення розрахунків, правильністю визначення і відображення в обліку та податкових деклараціях з ПДВ сум податкового кредиту.

Метою дослідження є вивчення проблемних питань щодо обліку та контролю розрахунків з постачальниками та підрядниками, а також визначення подальших напрямів удосконалення їх організації.

Результати досліджень. Несвоєчасні розрахунки формують заборгованість між виробником і споживачами продукції, ведуть до несвоєчасних виплат готівкою в рахунок заробітної плати, що викликає невдоволення працюючих та погіршує соціальне становище.

У процесі забезпечення виробництва і реалізації продукції високої якості важлива роль відводиться обліковій та контрольній складовим управління. Завдяки їх механізмам не тільки формується достовірна інформація про досягнуті показники якості продукції на підприємстві для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, а й забезпечується проведення систематичного контролю та аналізу процесу виробництва з метою підвищення якості продукції та усунення фактів безгосподарності, непродуктивних витрат і прямих втрат продукції [6, с. 55].

Прибутковість діяльності підприємства залежать від швидкості обороту капіталу, що визначається цілим комплексом економіко-організаційних заходів. Його частиною є розрахунки між суб'єктами господарської діяльності. Для дотримання діючих правил розрахунків слід запобігати їх простроченню, сприяти зменшенню кредиторської заборгованості. Чим швидше здійснюється процес розрахунків, тим ефективніше працює економіка [3, с. 40-44]. Так, наприклад, значне перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською може привести до так званого технічного банкрутства. Це пов'язано зі значним відволіканням засобів підприємства з обороту і неможливістю гасити вчасно заборгованість перед кредиторами.

З метою покращення розрахункової системи обліку кредиторської заборгованості доцільно провести деякі зміни, які б сприяли удосконаленню обліку розрахунків та забезпечували повний аналіз її розмірів, складу, структури та оборотності:

- по-перше, краще та якісніше проводити аналіз складу і структури кредиторської заборгованості за конкретними постачальниками, а також щодо термінів утворення заборгованості або термінів її можливого погашення, що дозволить своєчасно виявляти прострочену заборгованість і вживати заходів щодо її стягнення;

- по-друге, контролювати оборотність кредиторської заборгованості, а також стан розрахунків щодо простроченої заборгованості, так як в умовах інфляції будь-яка відстрочка платежу призводить до того, що підприємство реально отримує лише частину вартості поставленої продукції, тому бажано розширити систему авансових платежів;

- по-третє – було б доцільно на високому рівні організувати роботу з договорами: в картці клієнта вказувати працює він під реалізацію або за системою передоплати;

- по-четверте – здійснювати контроль за кредиторською заборгованістю за розмірами заборгованості окремих кредиторів, за строками погашення боргів за графіком та фактично шляхом створення таблиці та графіка фактичної й запланованої сплати постачальникам [10, с.185-190].

Розрахунки з постачальниками та підрядниками в часі і в обсязі впливають на формування собівартості у фінансовому плануванні. Розрахунки з постачальниками та підрядниками займають вагоме місце в системі розрахункових операцій, а також є найважливішою складовою бухгалтерської діяльності, оскільки вони впливають на формування основної частини грошових надходжень підприємств. Ведення обліку розрахунків з постачальниками і підрядниками, його правові засади регламентуються П(С)БО 11 «Зобов'язання»[8]. Класифікація розрахунків з постачальниками представлена на рис. 1.

Господарська діяльність будь-якого суб'єкта господарювання пов'язана з використанням коштів, матеріальних і нематеріальних цінностей. Основою їх безперервного кругообігу є господарські процеси. Однією з важливих передумов подальшої діяльності підприємства є процес постачання, що тісно

пов'язаний з розрахунковими операціями, які можуть призводити до утворення зобов'язань.

Рис. 1. Класифікація розрахунків

У процесі господарської діяльності підприємства постійно вступають у різні розрахункові відносини з постачальниками та підрядниками. Щоб уникнути порушень і зловживань під час здійснення розрахункових операцій, потрібно проводити постійний контроль за їх проведенням та відображенням у бухгалтерському обліку [2, с.83-85].

Наявність торгівельної кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги може бути як позитивним моментом фінансово-господарської діяльності, так і негативним. Якщо вона є в межах сум та термінів, що передбачені договорами, то це надає можливість користуватися деякий час додатковими фінансовими ресурсами. З іншого боку, при наявності значних сум кредиторської заборгованості відбувається зниження показників платоспроможності суб'єктів господарювання, що може стати причиною відмови третіх сторін (контрагентів, фінансових установ і т.д.) від співпраці.

Основою виникнення розрахункових операцій з постачальниками та підрядниками є укладення договору. При цьому виникає юридичне зобов'язання, яке не відображається на рахунках бухгалтерського обліку та в балансі. Його відображення в обліку розпочнеться у тому випадку, коли суб'єкти господарювання, що уклали договір, перейдуть до виконання взятих на себе зобов'язань та за наявності умов відповідно до П(С)БО 11: оцінка зобов'язання зможе бути достовірно визначена; існуватиме ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок погашення зобов'язання [8]. У випадку невиконання укладених договорів, можуть застосовуватися штрафні санкції, що теж повинно знайти відображення у бухгалтерському обліку. Виникнення незгодженості правового та облікового середовища негативно впливає на формування звітної інформації щодо

розрахункових операцій підприємства. Для вирішення цієї проблеми Демченко Я. М. та Прохорова В. М. пропонують відображати юридичні зобов'язання на рахунках позабалансового обліку, використовуючи рахунок 042 «Непередбачені зобов'язання». Доцільним є також зазначення інформації про юридичні зобов'язання і у примітках до фінансової звітності. Після перетворення юридичних зобов'язань на такі, що відповідають усім критеріям бухгалтерського обліку, запропоновано проводити їх виключення з позабалансового обліку та відображати як на балансових рахунках, так і у балансі підприємства [5, с. 96-108]. Можна погодитися з думкою авторів статті, адже відображення зобов'язань підприємства таким чином сприятиме забезпеченню користувачів фінансової звітності достовірною та обґрунтованою інформацією про борги підприємства та його платоспроможність.

В господарській діяльності підприємств виникають обставини, які впливають на своєчасне виконання зобов'язань або взагалі припиняють їх здійснення. Такими обставинами можуть бути тимчасова або стійка фінансова неплатоспроможність, банкрутство, надзвичайні події. Це означає, що при здійсненні розрахунків з постачальниками та підрядниками у бухгалтерському обліку може виникати як дебіторська заборгованість – у випадку здійснення передоплати, так і кредиторська заборгованість – за умови здійснення такої оплати після поставки товару чи надання послуги. Отже, виконання своєчасної перевірки розрахунків з постачальниками та підрядниками, попередження прострочення кредиторської заборгованості повинні бути основою в організації їх обліку [1, с. 24-36].

Для обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками за одержані товарно-матеріальні цінності, виконанні роботи та надані послуги використовується рахунок 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками», який має лише три субрахунки. На нашу думку така деталізація не є достатньою, оскільки потрібно враховувати терміни погашення заборгованості, а також виконання умов погашення. Для удосконалення ведення бухгалтерського обліку кредиторської заборгованості за конкретними договорами пропонуємо ввести додаткові аналітичні рахунки до рахунка 63:

- 6311 «Заборгованість перед вітчизняними постачальниками, термін сплати якої ще не настав»;
- 6312 «Прострочена заборгованість перед вітчизняними постачальниками»;
- 6313 «Безнадійна заборгованість перед вітчизняними постачальниками»;
- 6321 «Заборгованість перед іноземними постачальниками, термін сплати якої ще не настав»;
- 6322 «Прострочена заборгованість перед іноземними постачальниками»;
- 6323 «Безнадійна заборгованість перед іноземними постачальниками».

Застосування в обліку цих рахунків сприятиме контролю за кредиторською заборгованістю, термінами її сплати, що дасть змогу більш

правильно планувати потоки грошових коштів з врахуванням необхідності проведення розрахунків з постачальниками та підрядниками [10, с.185-190].

Організація аналітичного обліку розрахунків з постачальниками має забезпечити можливість отримання необхідних даних по: акцептованим та іншим розрахунковим документам, термін оплати яких не настав; виданим вексялям, термін оплати яких не настав; неоплаченим в строк розрахунковим документам за невідфактурованими поставками; простроченим оплатою вексялям; отриманим комерційним кредитам.

Таблиця 1

Аналітична таблиця розрахунків з постачальниками (підрядниками)

№ з\п	Поста- чаль- ник	Номер рахунку до сплати, дата	Термін оплати, дні	Відстроче- на забор- гованість, термін, дні				Прострочена заборгованість, термін рік, квартал (місяць), дні												Сума оплати з ПДВ, грн	Сальдо по рахунку на кінець дня	Сальдо по рахунку накопичувально за місяць	Дата оплати
	Назва ТМЦ	Сума рахун- ку з ПДВ, грн		20 рік				20 рік				20 рік				20 рік							
				I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV				
1	2	3	4																	5	6	7	8
1																							
2																							
Всього	x	x								x													

В табл. 1 представлена розроблена форма Аналітичної таблиці розрахунків з постачальниками (підрядниками), яка допоможе запобігти фактам виникнення простроченої кредиторської заборгованості, сприятиме ефективному контролю за своєчасним погашенням заборгованості підприємства перед постачальниками (підрядниками).

З метою отримання податкової накладної, зареєстрованої в Єдиному реєстрі податкових накладних (ЄРПН), покупець надсилає в електронному вигляді запит до ЄРПН, за яким отримує в електронному вигляді повідомлення про реєстрацію податкової накладної в ЄРПН та податкову накладну в електронному вигляді. Цей процес необхідно контролювати, оскільки відсутність факту реєстрації продавцем податкових накладних в ЄРПН та/або порушення порядку їх заповнення не дає права покупцю на включення сум ПДВ до податкового кредиту.

Завдяки новим змінам унеможливорюється формування «штучного» податкового кредиту – тобто податкового кредиту покупців, щодо якого не визнані податкові зобов'язання постачальників, зникне необхідність проведення звірок податкового кредиту покупця з податковими зобов'язаннями постачальників.

На сьогодні недосконалість системи електронного адміністрування ПДВ полягає в тому, що запроваджується солідарна відповідальність продавця та покупця; що в кінцевому підсумку призведе до подвійної сплати ПДВ до бюджету, тому, що при відсутності реєстрації податкової накладної в ЄРПН продавцем відповідальність за це несе покупець таких товарів/робіт, послуг, який, в свою чергу, буде позбавлений права на податковий кредит. Також

бухгалтерам підприємств необхідно мати технічні можливості та необхідні програми для обміну податковими накладними.

Особливу увагу при проведенні контролю розрахунків з постачальниками та підрядниками необхідно приділяти інвентаризації кредиторської заборгованості за відповідними звітними періодами. Для цього користуються Положенням «Про інвентаризацію активів та зобов'язань» № 879 [8]. Дані інвентаризації слід звірити із сумами, відображеними у Головній книзі та балансі за рахунком 63 «Розрахунки з постачальниками і підрядниками». Інвентаризація кредиторської заборгованості полягає у звірці документів і записів у реєстрах обліку і перевірки обґрунтованості сум, відображених на відповідних рахунках, з оформленням контрольних дій актом інвентаризації. Звір'яння підлягають залишки кредиторської заборгованості на початок звітного періоду, відображені в реєстрах бухгалтерського обліку, із залишками в попередньому звітному періоді, й уточнюється реальність кредиторської заборгованості.

При інвентаризації усім дебіторам підприємства-кредитори повинні передати виписки з аналітичних рахунків про їх заборгованість, які пред'являються інвентаризаційній комісії для підтвердження реальності заборгованості. Кредиторська заборгованості перевіряється щодо дотримання строку позовної давності, обґрунтованості сум, які обліковуються на рахунках обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками.

В акті інвентаризації вказуються найменування про інвентаризованих субрахунків і суми виявленої неузгодженої кредиторської заборгованості, та кредиторської заборгованості, щодо якої строк позовної давності минув. До акта інвентаризації розрахунків додається довідка про кредиторську заборгованість, щодо якої строк позовної давності минув, із зазначенням найменування і місцезнаходження таких кредиторів, суми, причини, дати і підстави виникнення заборгованості.

Контроль дотримання періодичності проведення інвентаризацій розрахунків з постачальниками та підрядниками проводять шляхом відслідковування даних Книги реєстрації контрольних перевірок інвентаризацій підприємства, Акту контрольної перевірки інвентаризації цінностей та відомості результатів інвентаризації [9].

Для перевірки достовірності первинних документів, за якими здійснені розрахункові операції, доцільно провести зустрічні звірки різних документів на даному підприємстві й зробити письмовий запит у відповідні підприємства про стан розрахунків. Особливому контролю підлягають рахунки, за якими проводилися сторнувальні записи, записи щодо перерахування сум з одного рахунка на інший, а також ті, де складались бухгалтерські проведення на підставі довідок.

Кожна сума дебіторської і кредиторської заборгованості на окремих рахунках розглядається з погляду виникнення боргу, причини і давності створення заборгованості, реальності її одержання. Заборгованість, не сплачена в установлений строк, – це заборгованість зі строком сплати, що минув, тому

необхідно з'ясувати причини її непогашення у визначені терміни.

Позовна давність вираховується з моменту виникнення права на подання позову. З цього приводу слід перевірити, чи подавалися листи-нагадування про необхідність погашення боргу, чи виставлялися претензії, чи передані матеріали юридичній службі підприємства для подання позову.

Під час внутрішнього контролю торгівельної кредиторської заборгованості необхідно встановити наявність та зміст договорів постачання продукції та товарів, визначити доцільність придбання, дотримання встановлених договором термінів та форм розрахунків. Щоб встановити повноту оприбуткування матеріальних цінностей, слід зіставити дані про їх кількість і вартість за платіжними документами (платіжним дорученням і вимогами-дорученнями) з даними документів на їх оприбуткування (рахунків, рахунків-фактур, товарно-транспортних накладних) і показниками аналітичного обліку розрахунків з постачальниками, книгами, картками складського обліку, звітами руху товарів. Звертається увага на правильність застосування постачальниками цін, тарифів за послуги. Подібні факти виявляють зіставленням цін, вказаних у рахунках постачальників, з цінами, вказаними в договорах [7, с. 58-60].

Висновки та перспективи подальших досліджень. В умовах існуючої кризи неплатежів в Україні безконтрольне зростання торгівельної заборгованості стає поширеним явищем. Порядок розрахунків з дебіторами та кредиторами на вітчизняних підприємствах мають не є своєчасним, оскільки мають місце значні суми заборгованості та тривалі терміни її погашення. Одним із найбільш складних та суперечливих питань, які зумовлені проблемою неплатежів, є постановка правильно організованого обліку та контролю за кредиторською заборгованістю, які перш за все, повинні сприяти недопущенню прострочення термінів платежу і доведення заборгованості до стану безнадійної. Для забезпечення виконання завдань, наведених вище, потрібна висока достовірність даних бухгалтерського обліку про стан дебіторської і кредиторської заборгованості. Це стосується, перш за все, інформації аналітичного обліку, яка необхідна для ефективного контролю за своєчасністю стягнення заборгованості. Використання нововведень стосовно покращення системи розрахунків з постачальниками та з кожним підприємством окремо на кінець звітної періоду. Наведені в статті пропозиції будуть сприяти вдосконаленню методики обліку і контролю розрахунків з постачальниками та підрядниками, зниженню кредиторської заборгованості, зміцненню фінансового стану підприємства. Таким чином, вищевикладені пропозиції будуть сприяти проведенню подальших науково прикладних досліджень, спрямованих на вдосконалення організації розрахунків та їх обліку.

Література:

1. Біляк М.Д. Управління кредиторською заборгованістю підприємств. *Фінанси України*. 2015. № 12. С. 24–36.
2. Бутинець Ф.Ф., Давидюк Т.В., Канурна З.Ф., Малюга Н.М., Бухгалтерський управлінський облік : підручник для студентів спеціальності

«Облік і аудит» вищих навчальних закладів/ за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. 7-ме вид., доп. і перероб. Житомир: ПП Рута, 2012. С. 486

3. Власюк Г.В. Шляхи вдосконалення бухгалтерського обліку розрахунків з постачальниками. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2016. № 5. С. 40–44.

4. Гудзь. О.Є Дебіторська та кредиторська заборгованість в системі управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств. *Облік і фінанси АПК*. 2015. №1-2. С. 65-70.

5. Демченко Я.М., Прохорова В.М. Шляхи вдосконалення обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Сер. : Бухгалтерський облік, контроль і аналіз*. 2015. № 1 (28). С. 96–108.

6. Дяченко О.П., Ройченко А.О. Методичні аспекти проведення аудиту витрат виробництва. *Аграрний Вісник причорномор'я: Економічні науки*. Одеса: ТОВ «ВМВ», 2017. Вип. 86. С. 54-64

7. Огійчук М.Ф., Новиков І.Т., Рагуліна І.І. Аудит: організація і методика: навч. посіб. К.: Алерта, 2012. С. 664

8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00> (дата звернення 05.09.2018р.).

9. Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань: наказ Міністерства фінансів України від 02.09.2014 р. № 879. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14> (дата звернення 06.09.2018р.).

10. Ревизюк І.М., Калюга Є.В. Удосконалення обліку розрахунків з постачальниками. *Економічні науки*. 2016. № 10 (4). С. 185–190.

АННОТАЦІЯ

Дяченко А.П., Михайлова І.Д. Прикладні аспекти учета и внутреннего контроля расчетов с поставщиками и подрядчиками

Рыночные условия хозяйствования требуют приведения в действие факторов, оказывающих непосредственное влияние на эффективность управления. Статья посвящена обобщению практических аспектов организации учета и внутреннего контроля по расчетам с поставщиками и подрядчиками на предприятии. Систематизированы меры внутреннего контроля за своевременностью и полнотой проведения расчетов с поставщиками и подрядчиками, соблюдение действующих правил расчетов. Предложено дополнительные счета для учета и форму аналитической таблицы для внутреннего контроля торговой кредиторской задолженности.

Ключевые слова: расчетные операции, поставщики и подрядчики, обязательства, кредиторская задолженность, налоговый кредит по НДС, инвентаризация, внутренний контроль.

SUMMARY

Diachenko O.P., Mikhailova I.D. Applied Aspects of Accounting and Internal Control of Settlements with Suppliers and Contractors

Market conditions of management require the commissioning of factors that have a direct impact on the efficiency of management. The article is devoted to generalization of the practical aspects of accounting and internal control of payments to suppliers and contractors in the enterprise. Systematized internal control measures the timeliness and completeness of payments to suppliers and contractors, compliance with existing regulations calculations. The additional invoices for accounting and analytical table form for internal control of trade payables.

Keywords: *settlement operations, suppliers and contractors, liabilities, accounts payable, tax credit with VAT, inventory, internal control.*